

האם ידע פילון עברית? — השלמה

מאת חיים דב מנסל

יורשה לי להוסיף למאמרי ב"תרביץ" לב, עמ' 89–99.

כבר הוכיחו בלקין וולפסון שמי שרוצה לטעון שפילון לא ידע עברית, עליו הראייה. בלקין הצליח למצוא בספרי פילון — תחת המסווה של הסגנון הביטריים והדוגמות היווניים — תלי תלים של הלכות, וביניהן הלכות קדומות, כגון אלו של בית שמאי (S. Belkin, *Philo and the Oral Law*, Cambridge, Mass. 1940). תכופות השתמש פילון במידות שהתורה נדרשת בהן, כגון קל וחומר, בניין אב, וריבוי (שם, עמ' 32–35). ולא עוד, אלא שהרבה מביאוריו במקרא מיוסדים, לא על תרגום השבעים, אלא על הנוסח העברי המקורי (שם, עמ' 35–48).

וולפסון הוכיח שהשקפותיו של פילון מתאימות לדעות חז"ל (H. A. Wolfson, *Philo*, Cambridge, Mass. 1947, I, pp. 188–194; II, 45–54; 127 ff). אף במקרים שכל הפילוסופים היווניים מתנגדים להם, כגון בעניין האלהות (שם I, עמ' 201 והלאה), נבואה (שם II, עמ' 87–92), תשובה (שם II, עמ' 252 והלאה), התחיקה האידיאלית (שם II, עמ' 374 והלאה). וולפסון מוסיף ראיות שפילון השתמש תכופות בתנ"ך המקורי, ולא בתרגום השבעים (ראה למשל שם I, עמ' 256–258; 267 והלאה; 336; והוא מביא דוגמות רבות שבהן מאמרי חז"ל שקועים בדברי פילון — ושוב תחת מסווה של חיצוניות יוונית ופאגאנית (למשל, שם I, עמ' 101–102). ולא עוד אלא שעל ידי ניתוח דייקני של דברי פילון הוכיח וולפסון, שפילון מותח ביקורת חריפה ועקבית על השקפת תיהם הפאגאניות של הפילוסופים (למשל, שם I, עמ' 107; II, עמ' 354).

ברור, אפוא, שפילון קיבל את תורתו מחכמי תורה גדולים. ברם, לפי הגיונו של עמיר היינו צריכים להסיק מכל זה, שבזמנו של פילון היו מצויים במצרים ספרי הלכה ואגדה ופירושי תורה שדנו לא רק בכללים, אלא שנכנסו לעובי הקורה של התורה שבעל־פה על כל שטחיה; וכולם כתובים יוונית! האם לא מסתבר יותר לומר שרבותיו של פילון לימדו תורה בעברית — שהיא היא עיקר לשונם של תלמידי חכמים, גילוייו של עמיר מוכיח רק שלפעמים השתמשו רבותיו במלים יווניות לשם ביאור ולבהירות־יתר, כמו שרש"י וחכמים אחרים השתמשו לפעמים בלע"ז לאותה המטרה.

ובכן: השאלה בעינה עומדת, כמו שהגדירה וולפסון: לא האם ידע פילון עברית?, אלא "כמה עברית ידע פילון?" (שם I, עמ' 90).